

Voorstel voor een leerplan jeugdliteratuur in de basisvorming

De basisvorming in het voortgezet onderwijs: nog niet alle beslissingen erover zijn genomen. Maar de kerndoelen voor Nederlands staan vast, en dat er met ingang van 1993 naar gewerkt moet worden ook. Koos Hawinkels is verbaasd dat het zo stil blijft. We moeten toch bedenken wat er in de lessen moet gebeuren en hoe, als de kerndoelen moeten worden bereikt? Hij geeft hieronder weer wat hij bedacht. Misschien voor u een prikkel om daarop te reageren.

Ideeën

De basisvorming wordt wel lang uitgesteld, maar dat ze ingevoerd wordt, mag je nu toch wel voor zeker houden.

De Eindtermen voor de basisvorming zijn 'geglobaliseerd' tot Kerndoelen. En nu lijkt het alsof er niks meer gebeurt. De Landelijke Pedagogische Centra (LPC) en de lerarenopleidingen bereiden een scholingsprogramma voor leraren voor, maar op basis waarvan? Voorlopig maar op basis van eigen inzichten, want andere zijn er nog niet. Althans niet gepubliceerd.

Het verbaast me dat er nog nergens een voorstel is verschenen om de kerndoelen te concretiseren. Om aan te geven tot welk onderwijs de realisering van die kerndoelen voor de diverse onderdelen van het vak Nederlands zou moeten leiden. Stelt niemand een programma voor, dan komt over een tijdje de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) met een voorstel, en dan wordt er weer geklaagd over centralisme, over een overval of over gebrek aan inspraak van het veld bij het tot stand komen van dit leerplan.

Het lijkt mij een zinvolle taak voor de veldverenigingen, en dus voor de VON om de discussie over de concretisering van kerndoelen

aan te gaan. Vandaar dat ik hier een voorstel presenteer voor zo'n leerplan jeugdliteratuur in de basisvorming. Ik heb dat niet alleen aan de SLO gestuurd, maar ook aan *Levende Talen* en aan *Leesgoed* omdat ik vind dat over die kerndoelen een zo breed mogelijke discussie zou moeten plaatsvinden.

Er zijn onder de lezers van *Moer* toch hopelijk genoeg mensen die ook ideeën hebben over hoe dat onderwijs in jeugdliteratuur in de basisvorming er zou moeten uitzien? Zorg ervoor dat u straks niet met *mijn* leerplan opgescheept zit, als u er niks in ziet.

Een kwestie van interpretatie

Zoals bij alle wetten, voorschriften en regels heb je de letter, maar ook de uitleg, de interpretatie. Op basis van het summier *kerndoel 10* waarin fictie aan de orde komt, kun je volgens mij twee dingen doen.

Interpretatie kan aanleiding zijn tot vrijblijvendheid en oppervlakkigheid. Je kunt redeneren: er is bijna niets vastgelegd, dus ik hoef niet veel te doen. Of je kiest liever voor een tweede benadering: je neemt de vrijheid om ruim te interpreteren en elementen uit andere kerndoelen erbij te betrekken, waardoor je tot een ruimhartig programma kunt besluiten.

Ik kies voor de tweede benadering, omdat ik onderwijs in jeugdliteratuur van belang vind.

TAALONDERWIJS EN FUNCTIONALITEIT

De commissie die de eindtermen heeft vastgesteld, geeft als verantwoording voor het taalonderwijs drie argumenten:

- maatschappelijk functioneren
- persoonlijke ontwikkeling, en
- voorbereiding op verdere studie en op beroep.

Voor het literatuuronderwijs somt de commissie een tweetal eisen op: leerlingen moeten

- *ervaren* de waarde van taal voor hun cognitieve en affectieve ontwikkeling
- *leren gebruiken* de mogelijkheden van taal – in manieren van... lezen – voor hun ontwikkeling.

Teksten ervaren dus, en teksten kunnen gebruiken. Dat is veel meer dan teksten bestuderen. Dat bestuderen staat in dienst van het gebruiken. Je zou kunnen zeggen dat een *functioneel literatuuronderwijs* wordt voorgeschreven. Dat lijkt me een belangrijke conclusie.

KERNDOELEN VOOR JEUGDLITERATUUR In het document *Kerdoelen voor de basisvorming in het voortgezet onderwijs* lijkt alleen het volgende kerndoel in verband te staan met het onderwijs in en met jeugdliteratuur:

'Kerndoel 10:

De leerlingen kunnen in fictionele en niet-fictionele teksten die aansluiten bij hun ervaringswereld en ontwikkelingsniveau en voor hen geschikt taalgebruik bevatten, [...] antwoord geven op vragen over:

- het denken en handelen van de personages in de tekst
- de beschreven situatie
- de relatie tussen tekst en werkelijkheid
- de waarde van de tekst voor henzelf en anderen.'

Bij de paragraaf 'Kennis over taal en taalverschijnselen' echter staan nog enkele kerndoelen die rechtstreeks met jeugdliteratuur te maken hebben:

'Kerndoel 17:

Ten dienste van de toepassing bij het taalgebruik kennen de leerlingen

- tenminste de volgende middelen waarmee de luisteraar of lezer gemanipuleerd kan worden: figuurlijk taalgebruik, clichés, persuasieve en suggestieve elementen
- de karakteristieke eigenschappen van tenminste de volgende tekstsoorten: het gedicht, het stripverhaal, het toneelstuk of de televisieserie, het verhaal, het dagboek, de...
- de functie van beeld en opmaak in een tekst en hebben zij inzicht in...'

Al deze kennis, deze inzichten en vaardigheden worden uiteraard niet om zichzelf wille verworven. Ze staan in dienst van 'maatschappelijk functioneren, persoonlijke ontwikkeling en voorbereiding op verdere studie en beroep' van de leerlingen.

Vergelijking met de oorspronkelijke *Eindtermen* leert dat er voor fictie alleen de film is afgegaan. Daar is niks mee verloren, want t.v.-series zijn gehandhaafd, en de film stond er natuurlijk alleen maar bij om de technische filmische elementen, zoals je die ook aantreft in strips en t.v.-verhalen. Het is nooit de bedoeling geweest filmgeschiedenis of iets dergelijks te geven.

Te midden van de andere kerndoelen staan nog heel wat opmerkingen die rechtstreeks of indirect ook met het onderwijs in jeugdliteratuur te maken hebben. Het is de uitdrukkelijke bedoeling van de commissie geweest om aan te geven dat jeugdliteratuur veel minder dan in het verleden een apart onderdeel van het curriculum zou zijn. De commissie heeft herhaaldelijk gezegd te hebben gestreefd naar opname van fictie *in zo veel mogelijk onderdelen van het vak*.

De ruime interpretatie die hieronder wordt voorgesteld, lijkt dus in de geest van de commissie te zijn. Dat lijkt me een tweede belangrijke conclusie.

Andere kerndoelen en fictie

Ik geef telkens eerst uit de tekst van de brochure over de kerndoelen Nederlands wat daar letterlijk staat. Deze teksten worden cursief weergegeven. Daarna volgt mijn commentaar, waarin ik duidelijk probeer te maken waarom ik vind dat deze kerndoelen ook met jeugdliteratuur te maken hebben, of andersom, waarom je met onderwijs in jeugdliteratuur kunt bijdragen aan het bereiken van deze kerndoelen.

SPREKEN/LUISTEREN

- 1 *De leerlingen kunnen in situaties met een meer formeel karakter aan een dialoog deelnemen met het oog op*
 - *het geven of krijgen van de nodige informatie*
 - *het weergeven van een eigen mening [...]*
- 2 *De leerlingen kunnen in klas- of schoolverband aan een polyloog deelnemen met het oog op*
 - *het geven of verkrijgen van de nodige informatie*
 - *het weergeven van een eigen mening [...]*

Die informatie kan betrekking hebben op fictie. Gelezen of nog te lezen. Om te weten welke informatie je moet vragen, moet je enig inzicht hebben in het paradigma 'verhaal, strip etc.'. Spreken/luisteren is een belangrijke werkvorm bij onderwijs in jeugdliteratuur.

Die eigen mening kan betrekking hebben op iets literairs. Je moet die mening kunnen verantwoorden en dus weten waar je bij het vormen van een mening op kunt letten.

SPREKEN

- 3 *De leerlingen kunnen in de vorm van een korte monoloog voor een bekend publiek een persoonlijke beleving vertellen of een situatie beschrijven.*

Die beleving kan zeer goed een leesbeleving zijn.

LUISTEREN (KIJKEN)

- 6 *De leerlingen kunnen van... een voor hen bestemd radio- of televisieprogramma een globale samenvatting geven of de voornaamste elementen ervan vertellen.*

Als die uitzending van fictionele aard was (hoorspel, gedramatiseerde documentaire, film, aflevering van een t.v.-serie of iets dergelijks) dan moeten de leerlingen heel wat literatuuronderwijs krijgen om 'een globale samenvatting' te geven of 'de voornaamste elementen ervan te vertellen.'

LEZEN

- 9 *De leerlingen kunnen globaal lezen, doelgericht lezen en studerend lezen.*

Globaal en doelgericht lezen kun je bij voorbeeld moeten doen om te achterhalen of een boek de moeite van het kopen of lenen waard is. Studerend lezen kan gebeuren om van verhaal, gedicht etc. datgene te vinden wat in kerndoel 10 staat.

KENNIS OVER TAALEN TAALGEBRUIK

- 13 *De leerlingen kunnen onderscheid maken tussen meer en minder formele taalgebruikssituaties en weten welk taalgebruik in deze situaties gehanteerd wordt.*

Dit heeft alles te maken met het onderkennen van het wel of niet terechte gebruik van formele taal, stadsdialect, regionale varianten en dergelijke in fictie. Dit kan een evaluatiecriterium voor een tekst zijn.

- 15 *De leerlingen kennen schrijfprocessen en schrijfprocedures. Zij kunnen – vooraf of na afloop van het schrijfkarwei – aangeven welke keuzes zij gemaakt hebben.*

Als het schrijfkarwei het afmaken van een verhaal betrof, het maken van een haikoe, of het

verwoorden van een persoonlijke reactie op een literaire tekst, dan gaat het hier om literatuuronderwijs.

- 16 *De leerlingen hebben inzicht in de maatschappelijke rol die de media spelen in de communicatie.*

De media zijn niet alleen de radio en de t.v., dat zou audiovisuele media hebben geheten, maar ook kranten, magazines, weekbladen en tijdschriften. Die media kunnen bovendien van literaire aard zijn of betrekking hebben op literatuur. In dat geval behoren ze tot het object van literatuurstudie.

Bij de informatievaardigheden is er ook niets wat de literatuur als object uitsluit. Ik ga daar korthedshalve niet op in.

CONCLUSIE De conclusie die ik trek uit het feit dat al deze elementen in de kerndoelen voorkomen, zou kunnen luiden: *Basisvorming moet een bijdrage leveren aan de vorming van de literaire competentie van de leerlingen.* Ik noem leerlingen literair competent als ze na het verlaten van de school bereid en in staat zijn – in de eerste plaats als lezer – deel te nemen aan het literaire leven. Anders geformuleerd, als ze willen lezen en in staat zijn om hun literatuur uit te kiezen, met smaak en onderscheidingsvermogen te lezen, en als ze het lezen en het gelezene kunnen inpassen in hun dagelijks leven, hetgeen ook inhoudt dat ze inzicht hebben in het literaire systeem. *Alles op hun eigen niveau.*

Ik vind deze conclusie niet onverantwoord of vergezocht. Ze wortelt zeker ook, of misschien wel vooral in de algemene doelen 'maatschappelijk functioneren' en 'persoonlijke ontwikkeling'. Daarmee is jeugdliteratuur in de onderbouw als eigenstandig object aangewezen. Maar in de formulering van de brochure 'voorbereiding op verdere studie' ligt besloten dat in de onderbouw ook voorbereid moet worden op de studie van literatuur in de bovenbouw of andere vervolgstudie.

Didactische gevolgen

Hoe is de conclusie, dat leerlingen in de basisvorming al enigszins literair competent gemaakt moeten worden, nu te concretiseren in

kennis, inzichten, vaardigheden en houdingen?

KENNIS, VAARDIGHEDEN EN HOUDING De vragen die beantwoord moeten worden zijn:

- wat moeten leerlingen kennen aan begrippen, feiten en regels?
- wat moeten leerlingen kunnen? Welke intellectuele, sociale en motorische vaardigheden moeten zij zich eigen maken?
- welke inzichten (minimaal) en (lieft) houdingsaspecten moeten leerlingen zich eigen maken ten opzichte van het lezen, schrijvers, boeken, et cetera?

Ik zal deze vragen toelichten.

1 Om nu en later te kunnen deelnemen aan het literaire leven wordt van leerlingen verwacht dat zij:

a de *houding* hebben van te *willen* lezen. Om die vereiste houding te kunnen hebben, moeten leerlingen positieve ervaringen met het lezen van literatuur hebben opgedaan, vaak in school. Dat betekent dat het lezen van literatuur positief benaderd moet worden onder andere door een school- en/of klassebibliotheek, dat de leraar zelf veel leest, dat er veel aandacht aan boekpromotie besteed moet worden, maar ook dat er gelegenheid gegeven moet worden tot vrij lezen zonder vragen en opdrachten

b *kennis, inzichten en vaardigheden* hebben op de volgende *deelterreinen*:

- productie (waarom en hoe schrijft iemand)
- bemiddeling (uitgeverij, boekhandel, bibliotheek)
- receptie (lezen, kijken, luisteren et cetera)
- verwerking (eigen en andermans reacties op literatuur, privé en in de maatschappij als zodanig).

Deze deelterreinen samen worden ook wel genoemd 'het literaire systeem'. Ik heb hierboven geschreven over 'deelnemen aan het literaire leven'. Ik bedoel daarmee de concrete uitingen of verschijningsvormen van dat literaire systeem.

2 Om inzicht te hebben in de relatie tussen tekst en werkelijkheid (zie kerndoel 10) moet de leerling *op zijn niveau* iets weten van het volgende onderwerp: literatuur is geen op zichzelf staand fenomeen. Zij is deel van een circulair proces waarvan de elementen zijn: schrij-

ver, wereld, tekst en lezer. De verhoudingen tussen die vier elementen zijn zeer complex. Schrijver en lezer maken deel uit van een wereld en maken bij hun schrijf- en leesarbeid gebruik van elementen van die wereld. De tekst maakt ook deel uit van een wereld en verwijst naar een wereld. Al die werelden zijn niet identiek of statisch. Ze bestaan in en uit (een) heden, verleden en toekomst. Ze bevatten bovendien elementen van de realiteit, van fantasie en van interpretatie van die twee en ook nog enige vorm van waardering van en houding ten opzichte van realiteit, fantasie en interpretatie. De zaak wordt nog veel complexer als je denkt aan het multiculturele karakter van de samenleving. Wil je daaraan rechtdoen, en je zult wel moeten als je wilt dat je literatuuronderwijs voor alle leerlingen waardevol is, dan zal ieder literatuurcurriculum een intercultureel karakter moeten hebben.

Literatuuronderwijs kan zich gezien het bovenstaande ook niet beperken tot teksten. Teksten zijn gewoonlijk de aanleiding, maar de leerstof wordt ontleend aan alle daarstraks genoemde elementen: wereld, schrijver, tekst en lezer. Dat heeft belangrijke consequenties voor de interpretatie en concretisering van *kerndoel 10*.

(Voor mij is de hierboven aangeduide samenhang in literatuuronderwijs vanzelf concentrisch.)

Globale leerstofbeschrijving Welke leerstof zou of moet er dus minimaal (voor de huidige LBO-leerlingen) en maximaal (voor de huidige potentiële vwo-leerlingen) aan de orde komen? Ik deel die leerstof in naar de onderdelen van het literaire systeem: productie, bemiddeling, receptie en verwerking. Ook geef ik telkens zo goed mogelijk aan welke *didactiek* en *organisatie* daarbij toegepast zouden kunnen worden.

Vooraf nog een opmerking. Omdat literatuuronderwijs concentrisch moet zijn (binnen de onderbouw, maar ook tussen de onder- en bovenbouw), is het dikwijls niet mogelijk aan te geven welke leerstof voor de zwakste leerlingen noodzakelijk is, en welke daar voor de besten nog aan toegevoegd kan worden. Heel vaak is het een kwestie van meer of minder theoretische reflectie, van kennis en inzichten

expliciet in regels laten leren of genoeg nemen met min of meer impliciet blijvende kennis en inzichten, makkelijker of moeilijker teksten als voorbeeld of uitgangspunt. Die twee uitersten worden in onderstaande tekst aangeduid met *minimaal* en *maximaal*.

Voor een gewenste volgorde geldt mutatis mutandis hetzelfde. De volgorde van boven naar beneden bij opsommingen in onderstaande tekst geeft aan in welke volgorde in en over de jaren de leerstof volgens mij aangeboden zou kunnen worden.

Productie Het gaat hier om kennis en inzichten. Voor zover er geschreven wordt door de leerlingen is dat alleen bedoeld om enige ervaring op te doen en zich zo beter bepaalde zaken te kunnen voorstellen.

Leerstof

- a *minimaal*: hoe gaat een schrijver te werk, hoe komt hij aan zijn onderwerpen, hoe komt hij aan kennis over een onderwerp, waarom schrijft hij wel over het een en niet over het andere onderwerp, wat vindt hij moeilijk et cetera, waarom schrijft hij; plaats van de orale literatuur in onze en andere culturen.
- b *maximaal*: wat is de culturele en sociaal-economische positie van een schrijver in verschillende maatschappijen; kun je van schrijven leven? hoe is dat in andere culturen.

Didactiek

- a *minimaal*: klassegelassen; bezoek van schrijver aan school bij voorbeeld via Schrijvers, School, Samenleving; lezen, bekijken, beluisteren of afnemen van interviews en (auto)biografische geschriften; zelf vertellen of voorlezen; zelf schrijven, onder andere eigen belevenissen opschrijven, verhaal afmaken, fantasieverhalen schrijven
- b *maximaal*: zelf schrijven: dialogues maken, herschrijven met ander perspectief, zelf gedichtjes maken, nieuwe informatie in gegeven verhaal verwerken.

Bemiddeling Het gaat hier vooral om kennis en vaardigheden rond de vragen: waar en hoe komt de leerling aan zijn literatuur? Wat is een (kinder)boekenweek, waarom wordt die gehouden, wanneer is hij, wat gebeurt er dan?

Leerstof

- a *minimaal*: een allochtone leerling moet boeken leren vinden die voor allochtonen geschikt zijn, waaronder tweetalige uitgaven; moeilijk lezenden moeten weten welke reeksen boeken (en cassettes) er zijn voor moeilijk lezenden en waaraan je ze kunt herkennen. Ze moeten ze ook kunnen vinden. Alle leerlingen moeten:
 - hun weg vinden naar en in een bibliotheek (abonnement met rechten en plichten, gang van zaken bij bezoek, waar en hoe vraag je informatie, voor wat voor soort informatie kun je terecht, lenen, kopiëren, inrichting en indeling van de ruimte en van het bestand, idem van de jeugdafdeling (in elk geval B-C-J- en soms D-boeken), titel-, auteurs- en onderwerpcatalogus, ook geautomatiseerd, naslagwerken, knipsel- en documentatiemappen, NBLC-keuzelijsten, welke tijdschriften zijn er en wat staat daarin. Ook verschil tussen commerciële reclame enerzijds en bibliotheek- en NBLC-folders en dergelijke
 - leren hoe je bepaalt of een gewenst boek echt wel wat voor jou is (auteur, genre, reeks, omslag(illustratie), flaptekst, illustraties en lay out, begin of ander fragment lezen et cetera om moeilijkheidsgraad vast te stellen, aansprekendheid, stijl, vertelwijze en onderwerp)
 - informatie weten te staan en kunnen gebruiken in krant, tijdschrift en omroepgids om een boek, een film, een video of en t.v.-programma et cetera uit te kiezen (aankondigingen, besprekingen, reclame)
 - hun weg vinden naar en in een reguliere en tweedehands-boekhandel (welke zijn er in onze plaats, vertonen ze karakteristieke trekken, hoe zijn ze ingedeeld, welke daarvan kennen een jeugdafdeling, wat kun je van het personeel verwachten, hoe gedraag je je daarbinnen, zijn boeken duur in verhouding tot video, film en sport en dergelijke, het fenomeen ramsj);
 - wat is een (kinder)boekenweek, waarom wordt die gehouden, wanneer is hij ieder jaar, wat gebeurt er dan?
- b *maximaal*: welke literaire prijzen zijn er voor jeugdboeken, hoe groot zijn ze, een aantal namen van prijswinnaars; wat gebeurt er met een manuscript voordat het in de handen van een lezer terechtkomt: hoe werkt een uitgeverij en de rest van het boekenvak, dus de distributie, de boekhandel, boekenclubs, hoe komt de prijs van een boek tot stand.

Didactiek:

- Praktische leergang bibliotheek- en boekhandel
- aanbieden informatie
- oefenen met informatiebronnen.

Receptie ofwel: hoe kan of moet literatuur gelezen worden? Hier gaat het om de volgende kwesties, waarop ik achtereenvolgens inga:

- de leerling kan literatuur onderscheiden van niet-fictie, zowel bij teksten, drama, radio als film of t.v.
- welke technische problemen kan een literaire tekst bevatten en wat moet een leerling weten en kunnen om die op te lossen
- de leerling leert verwachtingen ten aanzien van een tekst van een bepaald genre oproepen door vragen te stellen
- de leerlingen kent een aantal technische termen en begrippen
- hoe bepaalt een leerling welke waarde een tekst voor hem of voor een ander heeft, gehad heeft of zou kunnen hebben.

Literatuur onderscheiden van niet-fictie De leerling kan literatuur onderscheiden van niet-fictie, zowel bij teksten, drama, radio als film of t.v.

NB Hier past grote terughoudendheid. De literatuurwetenschap is er ook niet uit. Via inductieve als...dan-redeneringen komt een lezer tot de conclusie dat hij waarschijnlijk wel met literatuur te maken zal hebben. Het blijft toch vooral een kwestie van per geval bekijken, waarbij de 'omgevingsfactoren' een grote rol spelen. Ik bedoel daarmee zaken die bij taalvaardigheid de pragmatieke kant heten.

Leerstof

a minimaal:

- De belangrijkste aanwijzingen biedt de presentatie van een tekst: titel, auteursnaam, plaats en wijze van uitgave of (in een groter geheel) plaatsing, zoals columns of cursiefjes; bij teksten die op deze wijze worden gepresenteerd, is de vraag 'waar of niet waar' niet van toepassing
- de vraag 'wel of niet fictie' is mede te beantwoorden als de leerling kennis heeft van enkele belangrijke kenmerken van de volgende literaire genres: jongens-, meisjes- en josjesboek (ik heb die term gemaakt voor boeken die

zowel jongens als meisjes aanspreken), historische, realistische, fantastische, humoristische roman en verhaal, poëzie, dagboek, biografie en autobiografie, klassiek boek

- poëzie is altijd literatuur
- algemene kenmerken van poëzie: de regels zijn meestal niet vol, de pagina bevat veel wit
- algemene kenmerken van roman en verhaal: mogelijke doorbreking van de chronologie (onaangekondigde en aangekondigde tijdsprongen, begin medijs in rebus, terug- en vooruitwijzingen), perspectief van buitenaf of van binnenuit, zinvolheid van *alles* binnen een tekst (notabene veel hiervan vertonen journalistieke verslagen ook!)
- iedere literaire tekst moet binnen zijn eigen genre beoordeeld worden.
- b maximaal:* hetzelfde, maar explicieter theoretische reflectie en ingewikkelder teksten.

Technische problemen Welke technische problemen kan een literaire tekst bevatten en wat moet een leerling weten en kunnen om die op te lossen.

Leerstof

a minimaal:

- een literaire tekst bestaat uit personages, handelingen en gebeurtenissen, beschrijvingen en beschouwingen, gesitueerd in tijd en plaats
- alle literatuur wordt bedacht en verteld
- personages zijn nooit gelijk aan reële personen
- ten aanzien van tijd in verhalen: soms verloopt die zoals in het echt, sommige verhalen beginnen midden in de gebeurtenissen
- wat betreft handelingen en gebeurtenissen moet de leerling kunnen aangeven *a* wat er gebeurt en *b* het verschil tussen gebeurtenissen in de realiteit en gebeurtenissen die verteld worden en weer andere die in het verhaal gefantaseerd worden
- personages worden *a* soms rechtstreeks beschreven aan de hand van hun uiterlijk en/of hun innerlijk, *b* soms leer je ze kennen via anderen, *c* soms door hoe zij denken en doen. Vaak in combinatie van deze drie
- ten aanzien van beschouwingen: verschil tussen beschouwingen van de verteller/vertelinstantie en van een personage
- ten aanzien van poëzie: weten dat poëzie bestaat. Kennis gemaakt hebben met enkele genres. Ervaren hebben dat het een bijzondere manier is om met taal iets te maken.

b maximaal:

- ten aanzien van tijd: soms tijdsprongen, terug- en vooruitwijzingen, soms voor de spanning tijd uitgerekt
- ironie (wegens verhouding tekst – werkelijkheid)
- poëzie: meestal geen verhaal; soms beschrijvend (stemming/sfeer, gebeurtenis, toestand), soms stemmingoproepend/evocatief, veelal associatief, soms alleen zichzelf presenterend.

Verwachtingen oproepen De leerling leert verwachtingen ten aanzien van een tekst van een bepaald genre oproepen door vragen te stellen als: wat is dit voor genre, waar gaat het over, wat vind ik/wat weet ik van onderwerp, auteur, genre, reeks, uitgeverij en dergelijke, hoe staat deze krant, dit tijdschrift, deze omroep bekend?

Technische termen en begrippen Daarbij gaat het om:

Leerstof

- a minimaal:* poëzie, gedicht, strip, toneelstuk, cabaret, t.v.-serie, verhaal, sprookje, mop, dagboek, vergelijking, auteur, historisch verhaal, toekomstverhaal of science fiction, avonturenverhaal, detective, humor, spanning, rijm, strofe, couplet, refrein. Eventueel ook: proza, realistische en humoristische strip, t.v.-spel, fabel, anekdote, beeldspraak.
- b maximaal:* enkele spanningverwekkende technieken; enkele technieken om een tekst humoristisch te maken.

Waarde bepalen Hoe bepaalt een leerling welke waarde een tekst voor hem of voor een ander heeft, gehad heeft of zou kunnen hebben?

Leerstof

- a minimaal:* de leerling moet kunnen aangeven hoe een tekst op hemzelf betrokken is of kan zijn. Dat kan zijn doordat
- hij er plezier aan beleeft
 - de tekst echt of gewenst belang heeft of kan hebben voor de lezer, bruikbaar is voor hem als individu of als lid van een groep.
- b maximaal:* de leerling moet historische, sociologische, psychologische et cetera verbanden kunnen leggen tussen deze tekst en gegevens uit de realiteit van verleden, heden en toe-

komst, van dichtbij (eigen omgeving, westerse cultuur, eigen cultuur et cetera) en veraf (onbekende landen, volkeren en culturen).

Didactiek (bij alle receptie)

- gestuurd inductief
- veel groepswork
- dramatische expressie onderwijzen in verband met inleving en uitbeelding van personages en hun onderlinge verhoudingen
- doceren van feiten en gegevens
- zelf lezen en studeren in non-fictie.

Verwerking Bij de verwerking gaat het om de vraag: hoe kan ik mijn reactie op literatuur optimaliseren?

Leerstof

a minimaal:

- praten en schrijven over het gelezene, allerlei gespreksvormen en een leesverslag
- weten waar reacties van anderen te vinden zijn op de nu gelezen literatuur en op literatuur in het algemeen
- recensies en radio- en t.v.-programma's over boeken
- hoe beoordeel ik die reacties?

b maximaal:

- weten hoe men schrijft over boeken, welke maatstaven men daarbij hanteert
- deze reacties kunnen bestuderen en kritisch beoordelen.

NB Nogmaals: op het niveau van de leerling, van zijn leeftijd en zijn vermogens. Ik hou geen verkapt pleidooi voor invoering van Algemene Literatuurwetenschap in de basisvorming.

Randvoorwaarden

- Willen de zittende leraren dit programma zonder hartklachten kunnen uitvoeren, dan zullen er heel wat zijn die veel na- en bijscholing nodig hebben.
- De samenwerking tussen scholen en bibliotheken zal verbeterd moeten worden. Er zal veel jeugdliteratuur moeten zijn in school- of klasbibliotheek.
- Er is in de klaslokalen ruimte nodig om in groepen te werken, met andere woorden de toekomstige lokalen zullen iets groter moeten zijn, of de klassen kleiner.

- Ruimte buiten het klaslokaal voor leerlingen om presentaties voor te bereiden. Voor Nederlands zou er eigenlijk op iedere school een vast lokaal moeten zijn met audio- en videoapparatuur, tekstverwerker en eenvoudige drukfaciliteiten.
- Docenten van alle vakken zullen bijgeschoold moeten worden om hun enig inzicht te geven in de mogelijke rol van jeugdliteratuur bij andere vakken, niet alleen talen. En om hun te leren met die jeugdliteratuur didactisch om te gaan.

Algemene opmerkingen tot slot

Voor leerlingen die niet spontaan en graag lezen (die vind je wel veel in LBO-scholen, maar lang niet alleen daar), moet het onderwijs extra aandacht hebben. Voor hen geldt nog sterker dan voor de anderen dat het lezen in een bepaald kader moet worden gezet. De samenhang tussen het lezen en andere activiteiten, de samenhang met andere leerstof of met eigen kennis en ervaringen van de leerlingen moet benadrukt worden. Duidelijk moet zijn voor de leerlingen: wat heb ik eraan? Ze zoeken naar de zinvolheid van een leestaak.

Leraren zijn geneigd tot beschouwing van de ideële wereld, terwijl hun leerlingen behoefte hebben aan beheersing van de materiële wereld. Wat zij doen, moet nut hebben.

Mede om dat nut te laten ervaren is directe en procesgerichte feedback nodig, gericht op verbetering van de uitvoering van de volgende leestaak (anders gezegd: gericht op vergroting van de literaire competentie van de leerlingen).

Daarnaast is veel aandacht nodig voor het zelfbeeld van de leerling. Het onderwijs moet erop gericht zijn de leerlingen een positief zelfbeeld te geven of te laten behouden.

Ook bij lezen geldt dat vooruitgang wordt geboekt door de combinatie van oud en nieuw: voorkennis van de leerling (oud) en het nieuwe dat dit boek eraan toevoegt. Zonder oude kennis blijft de nieuwe in het luchtledige hangen, wordt niet beheers- en bruikbaar omdat ze nergens bij aansluit, en als geen nieuwe kennis of ervaring zijn opgedaan, heeft het onderwijs geen zin gehad. Dan is literatuuronderwijs geen *functioneel* literatuuronderwijs geweest.

En dat is toch wat de kerndoelen beogen.